

УДК 09"17(18": 001.891(477.83)

**ПРОБЛЕМИ НАУКОВОГО ВИВЧЕННЯ ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ
КОЛЕКЦІЇ ІНОЗЕМНИХ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ВИДАНЬ XVIII
- ПОЧАТКУ XX СТ. (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ФОНДУ СТАРОДРУКІВ ТА
РІДКІСНИХ ВИДАНЬ НБ ЛНАУ)**

Пинда Любов Арсентівна, канд. іст. наук, директорка Наукової бібліотеки Львівського національного аграрного університету

Представлено особливості формування фонду стародруків та рідкісних видань. Розглянуто основні моменти його наукового обстеження та інвентаризації. Здійснено історико-книгознавчий аналіз фонду стародруків та рідкісних видань. Подано форми і методи його популяризації. Проаналізовані сучасні довідково-біографічні видання вчених університету щодо вивчення колекції рідкісних видань.

Ключові слова: іноземні стародруки, рідкісні книги та часописи, історико-книгознавчі дослідження, електронні каталоги, польськомовна, франкомовна колекції

Наукові дослідження бібліотека університету ЛНАУ здійснює за двома напрямками : історико-книгознавче вивчення колекцій іноземних стародруків і рідкісних видань XVIII - поч. XX ст. та історія аграрної науки і освіти Східної Галичини в іменах.

Фонд унікальних іноземних стародруків і рідкісних книг та часописів XVIII – поч. XX ст. виданих у Польщі, Німеччині, Англії, США, Італії, Франції нараховує понад 10000 тисяч примірників. Організація, збереження та популяризація рідкісних видань Фонду НБ ЛНАУ здійснюється відповідно до ДСТУ ГОСТ 7.50 – 2006. Ці рідкісні та унікальні видання розкривають історію природничих, технічних, сільськогосподарських наук країн Європи XVIII – XX ст. Книжки охоплюють галузі сільського господарства та суміжні науки. Мовний склад фонду такий: 60.9% – німецькою мовою, 30% – польською, 2.5% - англійською, 0.5% - латинською.

Рішенням Вченої ради ЛНАУ була затверджена робоча група з вивчення іноземних рідкісних видань. Науковці університету у співпраці з працівниками наукової бібліотеки ведуть активну роботу щодо дослідження унікального книжкового фонду.

Фонд рідкісної книги є джерелом наукових досліджень. Щорічно матеріалами відділу користуються сотні читачів професорсько-викладацького складу, аспіранти та студенти ЛНАУ, науковці України та закордонні вчені з Туреччини, Польщі, Франції, Німеччини, Ізраїлю. Користуючись матеріалами фонду, було захищено ряд дисертацій з агрономії, будівництва, тваринництва, а також історії сільськогосподарських видань Галичини.

На матеріалах фонду проводяться дослідження з таких галузей як рільництво, годівля тварин і ветеринарія, механізація сільського господарства,

городництво і садівництво, а також геодезії та землевпорядкування.

Ініціатором систематичного вивчення іноземних рідкісних видань стала ННСГБ НААНУ, яка у 2001 році створила центр історії аграрної науки України. Інструктивно-методичною основою для систематичного дослідження іноземних рідкісних книг став наказ Міністерства культури України від 14.06.2016 № 437 «Про затвердження Порядку відбору рукописних книг, рідкісних і цінних видань до Державного реєстру національного культурного надбання» [3].

У 2011 році відбулося перейменування центру історії аграрної науки в інститут історії аграрної науки, освіти та техніки. За словами академіка А. Вергунова впродовж 2001-2016 років інститутом було підготовлено близько 300 історико-бібліографічних видань, зокрема, у 2009 р. було започатковано бібліографічну серію «Іноземна сільськогосподарська книга у фондах ННСГБ НААН та науково-дослідних установ і вищих навчальних закладів аграрного профілю», в якій відображено видання фонду стародруків і рідкісних видань НБ ЛНАУ. Вийшли друком бібліографічні покажчики: «Польська книга у фондах ДНСГБ НААН та науково-дослідних установ і вищих навчальних закладів аграрного профілю (1771-2008)» і «Колекція французьких сільськогосподарських видань у фондах ДНСГБ НААН (1801-2008)», у 2011 р. – «Німецькі сільськогосподарські видання у фондах ДНСГБ НААН та НДУ і ВНЗ аграрного профілю (1822-2010)», у 2012 р. – «Чеські сільськогосподарські видання у фондах ННСГБ НААН та НДУ і ВНЗ аграрного профілю (1894-2012)». У цьому напрямі робота установи продовжується і нині [2].

Відповідно до протокольного рішення Кабінету Міністрів від 18 травня 2016 р. № 12 щодо проведення інвентаризації книжкових пам'яток, що зберігаються у бібліотеках, музеях, архівах працівниками НБ ЛНАУ проаналізовано 7500 книг, починаючи від найдавніших; зроблено спробу їх історико-книгознавчого аналізу, а для найцікавіших, на наш погляд, стародруків проведено ґрунтовніші обстеження.

В 2016 р. у Науковій бібліотеці ЛНАУ було здійснено :

- інвентаризацію книжкового Фонду стародруків та рідкісних видань XVIII – поч. XX ст. ;

- впорядковано каталоги та здійснена їх інвентаризація за системою «Ірбіс». Мовний склад фонду стародруків і рідкісних видань наступний: Чеська – 25, Англійська – 422, Фінська – 1, Французька – 537, Німецька – 5190, Угорська – 5, Ісландська – 1, Італійська – 6, Латинська – 20, Польська – 1220, Румунська – 20, Російська – 3, Словенська – 1, Іспанська – 6, Шведська – 6, Українська – 51, Інші – 27.

У 2016 році у співпраці з викладачами університету проведено історико-книгознавче дослідження франкомовної колекції фонду. Результати цієї роботи знайшли відображення у науковій статті «Історико-книгознавчий огляд франкомовної колекції», опублікованій на сайті університету.

Підставою для визначення належних умов зберігання матеріалів фонду рідкісних видань ЛНАУ стало ґрунтовне його обстеження колективом експертів, відомих фахівців з даного питання: 1) зав. відділом наукової реставрації та консервації рідкісних видань ЛННБУ ім. В. Стефаника п. Льода

Л. М.; 2) мол. наук. співробітник ЛННБУ ім. В. Стефаника п. Дзендзелюк Л. С. Вони виконали вибірковий огляд унікальних іноземних стародруків, рідкісних книг та часописів XVIII – першої половини XX ст., виданих у Польщі, Німеччині, Франції, Англії, Італії, США. Стан збереження у більшості книг визнано задовільним. Консерваційно-реставраційного втручання потребують приблизно 20% книг. Після проведення огляду була видана довідка про обстеження фонду рідкісних видань наукової бібліотеки ЛНАУ з рекомендаціями для забезпечення якісного збереження цінних рідкісних видань.

Основні результати дослідження масиву польськомовних видань відображено у підготовленому в 2017 р. ретроспективному науково-допоміжному бібліографічному покажчику «Польськомовна колекція стародруків і рідкісних видань 1771-1963 рр.», який включає 705 позицій.

Підготовлено історичну розвідку «Вчені Дублянського наукового осередку періоду III Речі Посполитої» (38 персоналій), (2017 р.).

Упорядковано частину стародруків і рідкісних видань «Наукові дослідження польськомовних видань в різних сферах аграрної науки».

У 2017 р. працівники НБ ЛНАУ взяли участь у науково-практичному семінарі «Особливості сучасних теоретико-методологічних концепцій збереження ретроспективних фондів», який проходив у Львівській національній науковій бібліотеці України ім. В. Стефаника.

Науково-дослідна робота з вивчення і популяризації рідкісних видань проводиться шляхом підготовки історико-книгознавчих видань, складанням наукових описів і каталогів, публікації результатів дослідження, організації та участі у всеукраїнських та міжнародних конференціях, семінарах, підготовки наукових статей, розвідок, ретроспективних покажчиків, збірників наукових праць тощо [8, 7, 1, 5, 4].

Одним із напрямів наукової діяльності бібліотеки є історико-книгознавчі дослідження іноземних рідкісних видань. На сайті університету були підготовлені та опубліковані: наукові статті, історичні розвідки про польськомовну колекцію працівниками Наукової бібліотеки та викладачами ЛНАУ:

➤ **«Польськомовна колекція Фонду стародруків та рідкісних видань (1771–1830): експертна оцінка»** (Л. Пинда, М. Павлюх); у статті була проведена експертна оцінка польськомовних стародруків (57 видань), згідно якої був поданий повний бібліографічний опис видань: бібліографія (за бібліографією Естрейхера – «Bibliografia Estreichera XIX wieku»), зі сканованим титулом книги та українським перекладом титулу (назва, місце видання, переклад, автор видання); опис оправи, стану збереження стародруку, а також провенієнції (екслібриси, печатки, написи), які свідчать про належність примірника (у минулому) до наукових фондів. До кожної експертної оцінки додана історико-краєзнавча довідка, яка містить біографічні дані про автора видання, а також відомості про книгу.

➤ **«Польськомовні аграрні періодичні видання ретроспективної колекції (1804–1937)»: критерії поділу та контент»** (М. Павлюх); наукова

стаття, в якій були проаналізовані періодичні видання колекції (61 позиція). Проаналізовано два види періодики: періодичні польськомовні видання та періодичні наукові видання, які були органами наукових товариств, організацій, спілок.

➤ **«Історико-книгознавчий огляд польськомовної наукової літератури першої половини XVIII – другої половини XX ст.»** (М. Павлюх); в якому проаналізована наукова література польськомовної колекції (13 позицій): посібники, словники, енциклопедії, наукові праці, періодика, наукова періодика, монографії польських та закордонних вчених. Подані титули видань з короткими анотаціями та біографічними даними.

➤ **«Метеорологія у польськомовній колекції Фонду стародруків та рідкісних видань»** (Ю. Токарський, М. Павлюх) – тематичний блок польськомовної колекції, який об'єднує кілька напрямів досліджень про розвиток метеорології як науки в Європі.

➤ **Казимир Шульц – професор фізики та метеорології: історико-книгознавча розвідка** (подані біографічні дані та коротка бібліографія праць вченого Дублянського наукового осередку –(М. Павлюх); [6].

➤ **Проблематика і контент праць Казимира Шульца у наукових часописах** (М. Павлюх). Проаналізовані праці з метеорології Казимира Шульца, які виходили у багатьох наукових часописах, зокрема у науковому часописі «Космос». Автор аналізує праці дублянського вченого.

➤ **Метеорологія у польськомовній колекції Фонду стародруків та рідкісних видань** (М. Павлюх). У науковій статті детально проаналізовані наукові звіти Казимира Шульца, а також 4 монографії польських вчених-метеорологів, які містяться в польськомовній колекції.

➤ **«Ретроспективний галузевий бібліографічний покажчик (XVIII ст.): структура, класифікація, типологізація і характеристика різновидів наукових видань польськомовної колекції Фонду стародруків та рідкісних видань НБ ЛНАУ»** (М. Павлюх), в якому подана структура польськомовної колекції та виокремлено головні типологічні блоки видань. У статті використаний тематична класифікація та описані головні групи видань, їхня загальна характеристика.

➤ **«Польськомовна колекція XVIII – початку XX ст. Ретроспективний галузевий бібліографічний покажчик»** (Л. Пинда, М. Павлюх). Покажчик, який нараховує 705 позицій, створений для популяризації серед професорсько-викладацького складу ЛНАУ, а також для дослідників у різних сферах аграрної науки та освіти. Головні критерії систематизації – тематичний, галузевий, книгознавчий, хронологічний.

➤ **«Проблема ветеринарії у польськомовних рідкісних виданнях»** (В. Снітинський, М. Павлюх). У науковій статті проаналізовані видання польськомовної колекції, присвячені ветеринарії (понад 10 позицій). У матеріалі використані два підходи: книгознавчий та журналістикознавчий. Здійснено загальний опис та аналіз наукової літератури.

➤ **«Польськомовні видання НБ ЛНАУ як пам'ятки освіти та науки у Дублянах»** (А. Копитко, доц. кафедри філософії та політології). Автор

досліджує: багатотомні видання, наукові праці з агрохімії, наукові праці з рослинництва, наукові праці з тваринництва, наукові праці з лісівництва, наукові часописи, наукові звіти, періодичні видання Галицького господарського товариства, практичні поради.

➤ **«Освіта та наука у Дублянах: інституції»** (1856–1946) (М. Павлюх). Подана хронологічна таблиця пам'ятних дат в Дублянському науковому осередку.

Працівники та викладачі університету здійснюють колективні дослідження Фонду стародруків та рідкісних видань. Результатом наукового пошуку є підготовка до друку наступних видань:

– **«Аграрна наука та освіта: Дублянський науковий осередок. (за матеріалами польськомовних видань Фонду стародруків та рідкісних видань Наукової бібліотеки ЛНАУ)»** (В. Снітинський, М. Павлюх, А. Копитко, Л. Пинда, Ю. Токарський).

Це колективне дослідження польськомовної колекції II половини XVIII – II половини XIX ст. Фонду стародруків та рідкісних видань ЛНАУ є ґрунтовною, цікавою і багатогранною працею працівників Наукової бібліотеки і викладачів університету. В колективній монографії польськомовна колекція досліджена у різних аспектах: історичному, книгознавчому, вузькогалузовому, бібліографічному, журналістичнознавчому. У монографії висвітлена головна проблематика польськомовної колекції та вузькогалузова тематика (рільництво, рослинництво, садівництво, гуральництво).

У вересні 2017 у рамках проведення XVIII Міжнародного науково-практичного форуму, присвяченого пам'яті інженера Ярослава Зайшлого, відбулося відкриття Виставкового залу стародруків та рідкісних видань Наукової бібліотеки ЛНАУ.

Ідея створення Виставкового залу виникла давно, реалізувати її змогли при підтримці ректора університету, академіка НААНУ В. Снітинського лише в 2017 р. Своє розуміння наукової та освітньої ролі Виставкового залу ректор висловив під час його відкриття: «Освіченість та начитаність є основними факторами розвитку інтелігентної людини, що не змінюється впродовж століть. Цей постулат був та залишається актуальним досі». Відтоді Виставковий зал відвідали близько 4 тис. осіб. Це студенти та викладачі закладів вищої освіти України й зарубіжні гості з Польщі, Німеччини, Ізраїлю, Туреччини, Англії та Франції.

Впродовж 2014-2019 років в рамках щорічних міжнародних симпозіумів з питань кліматології і дослідження температури поля (Україна-Польща), працівниками НБ ЛНАУ представлено тематичні доповіді:

- 1) «Казимир Шульц – відомий метеоролог Дублян» (М. Павлюх);
- 2) «Проблематика і контент праць Казимира Шульца у часописах «Космос» та «Щорічники Вищої рільничої школи в Дублянах» (М. Павлюх, Л. Пинда);
- 3) «Метеорологія у польськомовній колекції Фонду стародруків та рідкісних видань» (Ю. Токарський, М. Павлюх);
- 4) Казимир Шульц – професор фізики та метеорології: історико-

книгознавча розвідка (М. Павлюх).

Таким чином історико-книгознавчі дослідження відкривають можливість для дослідників простежити історію формування аграрної освіти та науки Європи XVIII - поч. ХХ ст., а також висвітлити напрями наукових зв'язків навчально-наукових інституцій в Дублянах (рільнична школа, Вища рільнична школа, Академія рільництва (1856-1919)).

Здійснено огляди окремих фондів за галузями знань, періодичних сільськогосподарських видань, розкрито цінність європейських енциклопедичних видань XVIII ст., детальніше проаналізовано польськомовні та франкомовні колекції XVIII-XIX ст.

У фондах стародруків наявні наукові праці науковців Дублянського науково-освітнього осередку, які видавалися окремими книгами, друкувались у галузевих періодичних виданнях. Їх аналіз дає змогу показати динаміку становлення наукових студій в навчально-науковому комплексі Дублян дорадянського періоду.

Список використаної літератури:

1. Аграрна наука і освіта Галичини XVIII-XX ст. (історичний аспект): наукове видання / за ред. В. В. Снітинського. Львів: Магнолія, 2010. 297 с.
2. Вергунов В. А. Інститут історії аграрної науки, освіти та техніки ННСГБ НААН: ретроспектива становлення та перспективи (до 15-річчя діяльності). Вінниця: ННСГБ НААН, 2016. 214 с.
3. Інструкція про порядок відбору рукописних книг, рідкісних і цінних видань з бібліотечних фондів до Державного реєстру національного культурного надбання: Наказ Міністерства культури і мистецтв України від 14.06.2016 р. №437. URZ: [https // ps higazakon.net view REG 6218](https://ps.higazakon.net/view/REG/6218).
4. Львівський державний аграрний університет /за ред. В. В. Снітинського та ін.; ред.-упорядник А. Куза. Львів: В-во УАД, 2006. 432 с.
5. Львівський національний аграрний університет: від витоків до сучасності (1856-2016) / за ред.. В. В. Снітинського. Львів: Ліга-Прес, 2016. 420 с.
6. Павлюх М., Пинда Л. Казимир Шульц як науковець-метеоролог у наукових виданнях вищої рільничої школи в Дублянах. *Метеорологія і кліматологія застосування – теорія, практика, інновації, присвячений Ювілеєві наукової діяльності професора Юзефа Колодія*: IX Міжнародний симпозіум з проблем «Клімат орних земель», 21-24 верес. 2016, Люблін-Замостя-Львів, 2016. С. 54.
7. Професори, доценти та асистенти навчально-наукових установ у Дублянах: біографічний словник (1856-1947). Львів: ЛДАУ, 2004. 119 с.
8. Токарський Ю. Дубляни: історія аграрних студій 1856-1946 / за ред. О. Семковича. Львів: ЛДАУ, 1996. 384 с.

PROBLEMS OF SCIENTIFIC STUDY AND POPULARIZATION OF THE COLLECTION OF FOREIGN AGRICULTURAL EDITIONS OF THE 18TH-EARLY 20TH CENTURIES

Pynda Liubov, Candidate of Sciences, Director of the Scientific Library of Lviv National Agrarian University

The peculiarities of forming a collection of old printed books and rare editions are highlighted. The main points of his scientific research and inventory considered. Historical and literary analysis of the fund of ancient and rare publications has been carried out. Forms and methods of its promotion are presented. The modern reference and biographical editions of the scientists of the University on the study of the collection of rare editions are analyzed.

Key words: foreign printed ancient books, rare books and periodical, historical and literary studies, electronic catalogs, Polish-language collection, French-language collection